

Nieuwsbrief

Havenlaan 88 bus 73 - 1000 Brussel

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

NIEUWSBRIEF@INBO.BE / WWW.INBO.BE

Mei 2017

Fraaie waterwaaier ongenode gast (NB 05-17)

In 2013 vond een INBO-medewerker een grote populatie waterwaaier in een gracht bij het Wallenhof in Sint-Pauwels (Oost-Vlaanderen). Deze gracht, deel van een beschermd dorpsgezicht, is de enige bekende groeiplaats van de soort in België. Waterwaaier is een ondergedoken, wortelende plant van stromend en stilstaand zoet water uit subtropisch tot gematigd Noord- en Zuid-Amerika. Vanwege haar sierlijke, fijn ingesneden blaadjes wordt ze vaak gebruikt als aquariumplant. Vermoedelijk is een aquarium of tuinvijver ook de bron van deze populatie, getuige ook de vergezellende goudvissen.

Waterwaaier staat op de lijst van voor Europa zorgwekkende invasieve exoten, en mag niet meer verkocht worden. In Nederland is ze ondertussen wijd verspreid en bezorgt ze waterbeheerders kopzorgen doordat ze de volledige waterkolom snel kan opvullen. Op dit moment verwachten we weinig of geen impact op de biodiversiteit van de gracht in Sint-Pauwels en zorgt de plant er ook niet voor andere problemen. Toch houdt haar aanwezigheid een risico in op nieuwe populaties: van hieruit kan de soort zich immers verder verspreiden.

Met het oog op een snel en effectief optreden, maakte het INBO een beslissingsschema om waterwaaier duurzaam uit te roeien. Tijdelijk droogleggen van de gracht en verwijdering van slib en planten, gevolgd door zorgvuldige nazorg tegen hergroei, zijn hier het meest aangewezen. Door het geïsoleerd karakter van de groeiplaats is de kans op een succesvolle uitroeiing groot. Tijdens de werken is het van belang het materiaal steeds goed te reinigen. Zo vermijd je dat plantfragmenten verspreid worden en nieuwe populaties zich vormen. Het verwijderde plantmateriaal moet veilig verwerkt worden omdat het tijdelijk uitdrogen goed kan overleven. Het is ook zinvol om de omwonenden te informeren over de risico's van het in de natuur dumpen van overtollige aquarium- en vijverplanten.

[Tim Adriaens](#), [Luc Denys](#)

Meer lezen? [Scheers K, Denys L, Packet J, Adriaens T \(2016\) A second population of *Cabomba caroliniana* Gray \(*Cabombaceae*\) in Belgium with options for its eradication. *BiolInvasions Records* 5, 227-232. Open access, doi: <http://dx.doi.org/10.3391/bir.2016.5.4.06>](#)

Een nieuwe organisatiestructuur voor het INBO (NB 05-17)

Sinds 1 februari 2017 werkt het INBO in een nieuwe structuur. Uit bevestigingen bij de medewerkers bleek dat de vorige structuur naast een aantal sterktes ook een aantal zwaktes vertoonde. Ook wilden we onze organisatie slagkrachtiger en meer wendbaar maken om goed te kunnen inspelen op nieuwe vragen en uitdagingen.

Hiervoor hebben we in 2015 een proces opgestart met werkgroepen om een nieuwe organisatiestructuur uit te tekenen. Elke INBO-medewerker kon deelnemen. Het was de bedoeling om te evolueren van een hiërarchische naar een vlakke structuur, met meer autonomie voor de teams en een directere lijn tussen teams en management.

Uit de werkgroepen kwam een voorstel voor een nieuw organisatie-model, dat verder werd uitgewerkt op basis van gesprekken met alle medewerkers. Zo kwamen we tot het rozet onderaan deze pagina met de onderzoeksteams als hart van het INBO. Zij worden ondersteund door teams voor wetenschapsondersteuning en voor organisatieondersteuning, en door een managementteam.

Structuur is maar één pijler van ons verandertraject. Daarnaast zetten we ook in op een cultuur van vertrouwen, waardering en inspraak, op duidelijke doelen, op mensgericht en faciliterend leiderschap en op aangepaste systemen met minimale regels.

Op die manier willen we komen tot een duurzame INBO-structuur, gedragen door de medewerkers, die gemotiveerd, gedreven en in vertrouwen werken aan de doelstellingen van het instituut.

- In de nieuwe manier van werken bepaalt het management de doelstellingen voor de teams - het wat -, uiteraard in samenspraak met de teams, en krijgen de teams een grote autonomie in hoe ze hun doelstellingen realiseren. Zo kunnen de teams onder meer zelf hun teambudget beheren, hun jaarplanning maken en hun taakverdeling afspreken.
- Elk team kiest zelf in welke mate het autonomie wil opnemen. Teams kunnen nog met een coördinator werken of de regeltaken onder de teamleden verdelen. Teams bepalen ook hoe ze willen werken voor hun planning en evaluatie: ze kunnen dit in groep bespreken of individueel of de twee aanpakken combineren.
- Om goed te kunnen samenwerken zijn duidelijke afspraken nodig. Hiervoor maken de teams een teamcharter.
- Een kernteam van vijf personen uit de teams Organisatieondersteuning en Communicatie & Planning biedt de teams ondersteuning wanneer zij dat vragen.

[Sandra Van Waeyenberge](#)

Meer dan 20 jaar Rode Lijsten in Vlaanderen (NB 05-17)

Rode Lijsten geven aan hoe groot de kans is dat een soort in Vlaanderen in de nabije toekomst zal uitsterven. Sinds 1994 werden in Vlaanderen al 31 Rode Lijsten gemaakt: de eerste in 1994 (zoogdieren) en de meest recente in 2016 (broedvogels). In de beginjaren werden deze lijsten opgemaakt met eigen Rode-Lijstcategorieën en -criteria, maar sinds 2011 gebruiken we hiervoor de internationale standaarden van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN).

Het INBO staat in de voor de validatie van de lijsten: we controleren of ze gemaakt zijn met voldoende gegevens en of de criteria juist toegepast werden. Vervolgens stelt de minister de lijsten officieel vast en worden ze gepubliceerd in het Staatsblad.

In totaal werden al bijna 5.400 soorten onderworpen aan een Rode-Lijstevaluatie. Om door het bos de bomen nog te kunnen zien, herwerkten we de [webpagina over Rode Lijsten](#). Het doorzoeken van alle tot vandaag gepubliceerde Rode Lijsten kan nu op basis van allerlei filters (taxonomische groep, bedreigingscategorie, gevalideerd of niet ...). De bekomen resultaten kan je eenvoudig downloaden voor verder gebruik.

Over al de soortgroepen heen is 8 % van de soorten regionaal uitgestorven. Ongeveer een kwart is in mindere of meerdere mate in gevaar (ernstig bedreigd, bedreigd of kwetsbaar) en iets meer dan 40 % is momenteel niet in gevaar (Figuur 1).

[Dirk Maes](#), [Filiep T'jollyn](#) & [Koen Van Muylem](#)

Vrije vismigratie aan bovenstuw op Dijle in Mechelen weer mogelijk (NB 05-17)

Op vraag van Waterwegen en Zeekanaal NV onderzocht het INBO een vismigratieknelpunt op het getijdendeel van de Dijle stroomopwaarts Mechelen. In een voorbereidende studie troffen we namelijk aanzienlijke aantallen paling en bot aan onder de stuw van Mechelen. Dit kon erop wijzen dat deze stuw slechts beperkt passeerbaar was voor stroomopwaarts migrerende vissen.

Daarop werd de stuw passeerbaar gemaakt door het geautomatiseerd optrekken van de benedenschuiven voor en na het keren van de getijden. Op dat ogenblik is de stroomsnelheid onder de stuwschuif het kleinst. Het instellen van deze 'vismigratiestand' moest vissen toelaten om de stuw ongehinderd te passeren.

We gebruikten akoestische telemetrie om de resultaten te beoordelen. We zenderden een aantal proefvissen van verschillende soorten (paling, bot, Europese meerval en blankvoorn) en zetten ze stroomafwaarts van de stuw uit. We volgden en analyseerden vervolgens hun stroomopwaartse migratieroutes. Het bleek dat de bovenstuw in Mechelen door de maatregel niet langer een knelpunt vormde voor stroomopwaartse vismigratie.

Voor alle soorten trekvis is vrije vismigratie essentieel om hun populaties in stand te houden. In Vlaanderen verhinderen kunstwerken zoals sluizen en gemalen regelmatig een vrije doorgang in de waterlopen. Dat is een van de redenen waarom meer dan de helft van de zoetwatervissen in Vlaanderen is uitgestorven, met uitsterven bedreigd, bedreigd of kwetsbaar. Om dit tegen te gaan bepaalt o.a. de Benelux-beschikking van 2009 dat vrije vismigratie in alle stroomgebieden moet worden verzekerd.

[Sophie Vermeersch](#), Raf Baeyens, Nico De Marteleire, Emilie Gelaude, Ine Pauwels, Sébastien Pieters, Karen Robberechts, Johan Coeck

Meer lezen? [Vermeersch, S., Baeyens, R., De Marteleire, N., Gelaude, E., Pauwels, I., Pieters, S., Robberechts, K. & Coeck, J. \(2016\). Evaluatie van de vismigratie in de Dijle ter hoogte van de Bovenstuw in Mechelen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2017 \(14\). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.](#)

Biodiversiteit anders bekeken (NB 05-17)

Biodiversiteitsverlies gaat over veel meer dan het verlies van individuele soorten alleen. Het omvat – zoals de biodiversiteitsconventie het aangeeft – de diversiteit aan genen, soorten, ecosystemen en landschappen en alle relaties daartussen. Een soort overleeft enkel wanneer de genetische diversiteit binnen de populatie voldoende groot is. Een ecosysteem moet voldoende groot zijn om alle soortengroepen te bevatten en een landschap moet een ondersteunend netwerk bieden. Het besef groeit dat die biodiversiteit voor de mens heel wat essentiële natuurvoordelen oplevert die we ecosystemendiensten noemen.

Om de relaties met die ecosystemendiensten te onderbouwen, bekijken we in het natuurrapport de biodiversiteit vanuit vier invalshoeken (zie figuur).

- In de eerste gaan we na of bepaalde functies optimaal werken. Deze ondersteunen of reguleren rechtstreeks heel wat gebruiksfuncties. Bestuiving en natuurlijke plaagbestrijding dragen bij tot voedselproductie. De bodemfauna bepaalt de korrelgrootte van de bodem, de begroeiing de weerstand tegen erosie ...
- De tweede invalshoek focust op structuren en patronen. Landschapspatronen bepalen de migratiekansen voor soorten, maar ze bepalen ook de landschapsbeleving. De verbindingen die we creëren om de wandel- en fietsrecreatie te verbeteren, zorgen ook voor migratieroutes van een aantal soorten. Boom- en bladstructuren dragen dan weer bij tot onze gezondheid door het afvangen van fijn stof.
- De derde invalshoek richt zich op de stocks of voorraden: producerende diensten zoals hout, voedsel of zuiver water. Maar het gaat ook over voldoende predatoren om op een bepaald moment een plaag te bestrijden of de totale voorraad aan koolstof die opgeslagen is in een bos of een bodem om klimaatopwarming te mitigeren.
- Tenslotte de vierde en klassieke invalshoek die focust op compositie. Welke soorten zijn aan- of afwezig? De meeste indicatoren zoals de Rode Lijsten of de staat van instandhouding van de soorten en habitats volgens de Vogel- en Habitatrichtlijn, focussen hierop.

[Anik Schneiders](#)

Indicator in de kijker: percentage beschadigde bosbomen (NB 05-17)

Vlaanderen volgt al drie decennia de gezondheidstoestand van de bossen op via de bosvitaliteitsinventarisatie, die deel uitmaakt van een Europees meetnet. In de zomer van 1987 ging de eerste inventarisatie door en werden 984 bomen in 41 proefvlakken beoordeeld. De indicator 'percentage beschadigde bosbomen' was geboren...

Dit zogenaamde 'Level 1'-meetnet telt nu meer meetpunten en een groter aantal steekproefbomen. In 2016 beoordeelden we 1581 bomen verdeeld over 71 proefvlakken. De belangrijkste boomsoorten zijn grove den en zomereik, die samen 57 % van de steekproef uitmaken.

Het aandeel beschadigde bomen bedroeg vorig jaar 20,3 %. Dit is het percentage bomen dat meer dan 25 % blad- of naaldverlies vertoont. Het aandeel beschadigde bomen was hoger dan gemiddeld bij beuk, populier, Corsicaanse den en de categorie 'overige loofboomsoorten', waarvan onder andere es en zwarte els deel uitmaken. In 2016 viel het groot aantal beuken met zaadvorming op. Beuken die veel nootjes produceren, vertonen vaak een ijlere kroon.

Het percentage beschadigde bomen nam licht af in vergelijking met 2014 en 2015. Sinds de laatste aanpassing van het meetnet in 1995 is er geen significante trend van het bladverlies voor het totaal van alle bomen. Er zijn wel verschillen naargelang de soort. In tegenstelling tot de loofbomen, vertonen de naaldbomen op langere termijn een beduidend verbeterde kroontoestand. Er stierven ook minder naaldbomen. Zo lag de afgelopen drie jaar het aandeel afgestorven bomen bij grove den (0,4 % van de geïventariseerde bomen) opvallend lager dan bij zomereik (3,1 %). Voor de eerste keer veroorzaakte de nog steeds uitbreidende essenziekte boomsterfte in het meetnet.

[Heidi Demolder](#) en [Geert Sioen](#)

[>> Project Bosvitaliteitsinventaris \(Level 1\)](#)

[>> Onderzoeksrapport over Bosvitaliteit 2016](#)

Advies in de kijker (NB 05-17)

Advies over de bestrijding van stierkikker in de Lokkerse Dammen (Arendonk) en Scheps (Balen)

In de omgeving van het natuurgebied Lokkerse Dammen (Arendonk) en in het natuurgebied Scheps (Balen) komt Amerikaanse stierkikker voor. Dat is een invasieve exoot die op de zwarte lijst staat van voor de Europese Unie zorgwekkende invasieve exoten. Dat betekent dat voor deze soort een totaalverbod geldt op het bezit, de handel, het transport, de teelt en het vrijlaten ervan in de natuur. De lidstaten zijn ook verplicht om de aanwezigheid van dergelijke soorten te monitoren en ze te bestrijden of, indien ze al wijdverspreid voorkomen, onder controle te houden.

Het INBO onderzocht of de soort in beide gebieden actueel nog voorkomt en of deze exoot er zich voortplant. Vervolgens gingen we na welke mogelijkheden bestaan om de Amerikaanse stierkikker op deze locaties te bestrijden.

[Niko Boone](#)

[>> Lees het integrale advies](#)

Nieuwe veldolmen voor landschaps- en natuurprojecten (NB 05-17)

Het Europese project GENRES CT 96-78 (1997-2001) was het begin van een langdurig partnerschap tussen het INBO en de Franse onderzoeksinstituut IRSTEA (de projectcoördinator). Het project richtte zich op de uitbouw en evaluatie van Europese collecties inheemse iepen en een duurzaam behoud van de biodiversiteit binnen deze soorten. Daarnaast werden olmen gescreend op hun gevoeligheid voor de olmenziekte. Tot voor de opkomst van de olmenziekte was de olm in Vlaanderen een zeer algemene soort. Olmen worden nu nog maar weinig aangeplant uit vrees voor de olmenziekte. Nochtans zijn ze nog steeds nuttig in kleine landschapselementen, bijvoorbeeld in hagen en houtkanten.

Vijftien jaar na het einde van het project heeft IRSTEA, samen met het Franse ministerie van Landbouw en Bos, klonen van de veldolm (*Ulmus minor Mill*) vrijgeven. Dat wil zeggen dat er geen kwekersrechten op gelden. Ze selecteerden zeven olmenklonen op basis van hun relatief goede ziekte-tolerantie. Deze klonen zijn geschikt voor landschaps- en natuurprojecten. Voor houtproductie zijn ze niet geschikt, omdat ze niet helemaal resistent zijn tegen de olmenziekte.

Een van die klonen komt uit de INBO-collectie. Deze INBO-kloon wordt onder de naam 'Jos Van Slycken' in omloop gebracht, ter herinnering aan Jos Van Slycken (1950 - 2012), voormalig wetenschappelijk directeur van het INBO en destijds de drijvende kracht achter het behoud van de genetische diversiteit in onze Vlaamse bossen.

[An Vanden Broeck](#)

[>> Bericht op de site van CREPAN \(Comité Régional d'Étude pour la Protection et l'Aménagement de la Nature en Normandie\)](#)

INBO wint FLAMES Award (NB 05-17)

Op vrijdag 28 april namen Peter Desmet en Thierry Onkelinx namens het INBO de “FLAMES”-award in ontvangst. FLAMES is het Flanders Training Network for Methodology and Statistics, en pleit voor het inzetten van statistiek en methodologie om gefundeerde maatschappelijke beslissingen te nemen.

Met hun tweejaarlijkse award willen ze personen of organisaties belonen die dat in de praktijk brengen. De vorige winnaar was het [EORTC](#) (European Organization for Research and Treatment of Cancer), een wereldwijd gerespecteerde organisatie in het kankeronderzoek.

Het INBO wordt enerzijds geprezen omdat het de goede statistische praktijk hoog in het vaandel draagt door statistici in te schakelen bij elke stap van het onderzoek, en het gebruik promoot van degelijke statistische software zoals bijvoorbeeld R.

Daarnaast is het INBO ook een pionier door de inspanningen die het levert om zijn observatiedata beschikbaar te maken voor het brede publiek, en dat sinds 2011. Sinds 2015 hanteert het INBO een [opendatabeleid](#) en werd het een opendata-instituut. De data worden gestructureerd ter beschikking gesteld via een universeel platform, de [Global Biodiversity Information Facility](#).

Het INBO beoogt te evolueren naar een openwetenschap-instituut waar niet alleen de data, maar ook andere aspecten van het wetenschappelijke proces (zoals statistische analyses) vrij beschikbaar zijn.

[Peter Desmet](#), [Ivy Jansen](#)

[>> Nieuwsbericht op de FLAMES website](#)